

KAZVİNİ, Mirza Muhammed Han

(میرزا محمد خان قزوینی)

Mîrzâ Muhammed Hân
b. Abdilvehhâb Kazvînî
(1877-1949)

İranlı edebiyatçı ve araştırmacı.

31 Mart 1877 tarihinde Tahran'da doğdu. Babası, Tahran'daki Dost Ali Han Medresesi müderrislerinden ve *Nâme-i Dânişverân* adlı ansiklopedinin yazı heyetinden Molla Ağa İakabıyla tanınan Abdülvehhâb Kazvînî'dir. Mirza Muhammed ilk eğitimi babasından aldı. Onun ölümünden sonra Muhammed Abdürrabbâbâdî el-Kazvînî'den ve diğer müderrislerden ders alarak sarf, nahiv, edebiyat ve Arap şiirine yetkili bir âlim oldu. Bu arada *Terbiyet* gazetesine Arapça'dan makaleler tercüme ederek yayın hayatına girdi.

Muhammed Kazvînî 1904'te küçük kardeşi Ahmed'in daveti üzerine İngiltere'ye gitti. Edward Granville Browne'ın "Gibb memorial series" adıyla çıkarılan İslâm eserleri dizisinin neşrinde çalışma teklifini kabul ederek iki yıl Londra'da kaldıktan sonra Gibb vakfiyeleri hesabına yayımlanan bazı eserleri basıma hazırlamak için gittiği Paris'te Bibliothèque Nationale'de bulunan nâdir yazmalarla meşgul oldu. Londra ve Paris'teki çalışmaları neticesinde önemli bazı kitapların tenkitli neşrini hazırladı. I. Dünya Savaşı'nın başlamasından bir yıl sonra, İran-Alman Cemiyeti başkanı ve *Köve* dergisi nâşiri Seyyid Hasan Takizâde'nin davetiyle gittiği Berlin'de altı yıl kaldı. Burada Kraliyet Kütüphanesi'nde (Die Königlich Bibliothek) Arapça ve Farsça yazmaları inceleme fırsatı buldu, çeşitli ilim adamları ile tanıştı ve adı geçen dergide yazılar yazdı. Fakat onun zihnini en çok meşgul eden şey, 1912'de ilk cildini önemli dipnotlar eklemek suretiyle yayımladığı Atâ Melik el-Cüveynî'nin *Cihângüşâ* adlı kitabının neşrini tamamlamaktı. 1920'de Paris büyükelçisi olan Muhammed Ali Han Fûrûğî'nin sağladığı imkânlarla Paris'e dönerek çalışmalarını sürdürdü. Bu sırada oraya gelen İran Saray Nâzırı Temürtaş Han da Kazvînî'nin çalışmalarının hükümet tarafından desteklenmesini sağladı. Berlin'den Paris'e dönüşünde bir İtalyan hanımla evlendi ve ondan bir kızı oldu. Paris'teki ikametini esnasında *Cihângüşâ*'nın II ve III. ciltlerini neşretme imkânı buldu. II.

Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine Paris'ten ayrılarak eşi ve kızı ile birlikte Ekim 1939'da Tahran'a döndü. Beraberinde getiremediği şahsî kütüphanesini savaştan sonra Tahran'a getirtmeye muvaffak oldu. Kazvînî 27 Mayıs 1949'da Tahran'da vefat etti ve şehrin güneyinde Abdülazîm Zâviyesi yakınındaki müfessir Ebü'l-Fütûh er-Râzî'nin mezarının yanına gömüldü.

Avrupa'da kaldığı uzun süre içinde İngilizce, Fransızca ve Almanca'yı öğrenen, İslâm ilimleriyle meşgul olan, şarkiyatçılarla yakın dostluklar kuran, Arapça ve Farsça bazı metinler hususunda onlara yardımcı olan Muhammed Kazvînî ilim âleminde itibar kazanmıştı. Vladimir Minorski, *Hudûdü'l-âlem* adlı coğrafya kitabının neşrinde büyük yardımlarını gördüğü için eseri ona ithaf etmiştir. Kazvînî'nin özellikle Paris'teki ikametgâhı, İslâmî ilimlerle uğraşan çeşitli milletlere mensup âlimlerin görüşme mahalli olmuştu. Kendisine mektupla sorulan ilmî soruları mutlaka cevaplandırarak Kazvînî'nin mektuplarından bir kısmının risâle hacmine ulaştığı bilinmektedir (Togan, I/1-4 [1954], s. 171).

Eserleri. 1. *Şerh-i Hâl-i Ebü Süleymân Mantıki Sicistânî*. Ebü Süleyman'ın biyografisiyle birlikte başta *Şivânü'l-hikme* olmak üzere bazı eserleri hakkında bilgiler içerir (Paris 1933). 2. *Maqâle-i Târîhi ve İntikâdî Râci' be Kitâb-ı Nefsetü'l-Maşdûr*. Nûreddin Muhammed Münşî'nin eseri hakkında bir incelemedir (Tahran 1308 hş.). 3. *Bist Maqâle-i Kazvînî*. Kazvînî'nin çeşitli dergilerde çıkan yirmi makalesinden ibarettir (Tahran 1313 hş.). 4. *Şerh-i Hâl-i Memdûhîn-i Seyh Sa'dî*. Diğer müelliflerin yazıları ile birlikte *Sa'dînâme* adlı eserin içinde yayımlanmıştır (Tahran 1316 hş./1937). 5. *Terce-me-i Ahvâl-i Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân*. Mes'ûd'un hayatını ve çalışmalarını ele

Mirza
Muhammed
Han
Kazvînî

alan eser E. Granville Browne tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir (*JRAS* [1905], s. 693-740; a.e. [1906], s. 11-51). 6. *Şerh-i Ahvâl-i Seyh Ebü'l-Fütûh er-Râzî*. Müfessir Ebü'l-Fütûh er-Râzî'nin hayatını, eserlerini, şiirlerini ve tefsirinde geçen nâdir kelimeleri konu edinen çalışma müfessirin *Rûhu'l-cinân* adlı tefsirinin sonunda yayımlanmıştır (Kum 1404, s. 615-656). 7. *Vefeyât-ı Mu'âşirîn*. Kazvînî'nin, çağdaşlarından vefat edenlerin biyografilerini ve kendileriyle ilgili hâtıralarını içeren eser *Yâdigâr* mecmuasında tefrika edilmiştir (Tahran 1326-1327). 8. *Yâddâştây-i Kazvînî*. Müellifin çeşitli konulara dair notlarının ölümünden sonra derlenmesiyle meydana gelen eser altı cilt halinde Tahran Üniversitesi yayınları arasında çıkmıştır (Tahran 1332-1341 hş.).

Kazvînî'nin mukaddime ve dipnotlar ilâvesiyle tenkitli neşirlerini gerçekleştirdiği çalışmalar da şunlardır: 1. Muhammed Avfî, *Lübâbü'l-elbâb*. İran edebiyatında ilk şuarâ tezkiresi olan eserin ikinci cildini E. Granville Browne daha önce yayımlamıştı (Leiden 1906). 2. Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Maqâle* (Leiden 1909). 3. Merzûbân b. Rüstem, *Merzûbânnâme*. Eserin Sa'deddin Verâvînî tarafından bazı ilâvelerle birlikte o günkü Farsça'ya aktarılmasından ibarettir (Leiden 1917). 4. Şem-seddin Muhammed b. Kays er-Râzî, *el-Mu'cem fi me'âyir-i eş'ârî'l-âcem* (Leiden 1909; Tahran 1338). 5. *Divân-i Hâfiz-i Şîrâzî*. Kâsım Ganî ile birlikte gerçekleştirilen en güvenilir baskıdır (Tahran 1320 hş./1941). 6. Atâ Melik Cüveynî, *Târîhi-i Cihângüşâ* (Leiden 1912-1927; diğer çalışma ve neşirleri için bk. Abbas İkbâl-i Âştîyânî, *ed-Dirâsâtü'l-edebîyye*, VI/1-2 [1964], s. 126-129).

BİBLİYOGRAFYA :

Abbas İkbâl-i Âştîyânî, *Mecmû'a-i Maqâlât* (nşr. M. Debîr-i Siyâki), Tahran 1350 hş., s. 664-678; a.mlf., "Muhammed Kazvînî", *ed-Dirâsâtü'l-edebîyye*, VI/1-2, Beyrut 1964, s. 118-129; Müctebâ Mînovî, *Naqd-i Hâl*, Tahran 1351 hş., s. 450-456; a.mlf., "Mirza Muhammed Khân Qazvînî", *BSOAS*, XIII (1949-51), s. 547-550; a.mlf., "Allâme Muhammed Kazvînî", *Rehnûmâ-yi Kitâb*, XV/3-4, Tahran 1972, s. 337-341; Muhammed Istîlâmî, *Bugünkü İran Edebiyatı Hakkında Bir İnceleme* (trc. Mehmet Kanar), Ankara 1981, s. 166-167; *A'yânü's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, IX, 393-394; Muhammed Muîn, "Kazvînî", *Dâniş*, sy. 3, Tahran 1328 hş., s. 126-128; Zeki Velidi Togan, "Mirza Muhammed Han Kazvînî", *İTED*, I/1-4 (1954), s. 170-172; İrec Efşâr, "Muhammed Kazvînî", *Mecelle-i Dâniş-kede-i Edebiyyât*, VI/2, Tahran 1337 hş., s. 49-59; *DMF*, II, 2049.

